

GÖRÜŞ

İRAN SEÇİMLERİ VE ANLAMI

Hakkı Uygur

09.07.2024

Milli İstihbarat Akademisi

İRAN SEÇİMLERİ VE ANLAMI

▲ Dr. Hakkı Uygur

Millî İstihbarat Akademisi / Öğretim Üyesi

19 Mayıs'ta Azerbaycan sınırında yer alan Hudaferin bölgesindeki temaslarından dönerken bindiği helikopterin kaza yapması nedeniyle beraberindekilerle birlikte hayatını kaybeden İran'ın 8. Cumhurbaşkanı Ayetullah Seyyid İbrahim Reisi'nin yerine geçecek ismi belirlemek için düzenlenen seçimlerin ikinci turu da sonuçlandı. Açıklanan resmî verilere göre Mesud Pizişkiyan geçerli oyların %54'ünü alarak İran'ın yeni cumhurbaşkanı seçildi. *Anayasal olarak devrim liderinin belirlediği temel iç ve dış politikaları uygulamakla yükümlü ismin kim olduğu, makro politikalarda olmasa da özellikle gündelik hayatı ilgilendiren mikro konularda kimi zaman önem taşıyabiliyor.*

Katılım Oranları Ne İfade Ediyor?

28 Haziran'da düzenlenen ilk tur seçimlerine katılım oranı ülke genelinde %40'ın biraz altında kalırken Tahran eyaletinde (province) bu oran %33, Tahran şehri bazında ise %20'ler civarı olmuştu. 5 Temmuz'daki ikinci turda ise katılım oranında belirgin bir artış yaşandı ve ülke genelinde katılım oranı %50 oldu. İkinci turda katılım bir nebze artsa da her iki seçmenden birinin sandığı bojkot etmesi, halkın yönetime yönelik siyasi tepkisinin devam ettiği şeklinde yorumlanabilir. Reformcu hatta İran şartlarında etnik milliyetçi sayılabilecek bir adayın yarışması dahi geniş halk kitlelerinde heyecan yaratmamış, başta başkentliler olmak üzere İranlı seçmen, siyasete müdahale edebileceği sınırlı araçlardan biri olan sandığa prim vermemiştir.

İran'daki seçim sisteminde katılım oranlarının düşük kalması genellikle muhafazakârların lehine sonuçlar doğurur. Nitekim son Meclis seçimlerinde de benzer bir olay yaşanmış ve son derece düşük oy sayılarıyla sertlik yanlısı milletvekilleri Meclisin kahir çoğunluğunu alabilmişti.

İlk turdaki katılım oranı rekor seviyede düşük kalmasına rağmen reformcu aday Pizişkiyan oyların %42'sini alarak ilk turu birinci bitirmişti. Bu durum ilginç zira İran'daki seçim sisteminde katılım oranlarının düşük kalması genellikle muhafazakârların lehine sonuçlar doğurur. Nitekim son Meclis seçimlerinde de benzer bir olay yaşanmış ve son derece düşük oy sayılarıyla sertlik yanlısı milletvekilleri Meclisin kahir çoğunluğunu alabilmişti. Düşük katılıma rağmen Pizişkiyan'ın ilk turda oyların %42'sini almasında iki faktör etkili olmuştur. Birinci faktör, muhafazakâr tabanın giderek erimesi ve ülke genelinde oy kapasitesinin %30'lardan %20'lere düşmesidir. İkinci faktör ise muhafazakâr oyların Meclis Başkanı Muhammed Bakır Kalibaf ile eski nükleer müzakereci Said Celili arasında bölünmesidir. "Derin devlet" in ve geleneksel olarak seçim mühendisliği planlayan kesimlerin, Meclis Başkanı ve eski Devrim Muhafızları Ordusu (DMO) Komutanı Kalibaf'ın adaylığını desteklediğine dair birçok göstergeye ve söylentiye rağmen muhafazakâr ve rejim destekçisi kitlelerin Kalibaf'ı, yolsuzluk iddialarıyla anılan ve aile fertlerinin bazı tutumları nedeniyle yozlaşmış bir siyasetçi olarak gördükleri anlaşıldı. *İdeolojik kitleler, popülist ve mütevazı tutumuyla bilinen Celili'ye oy vermeyi tercih etmiş, bir bakıma muhafazakâr taban Kalibaf'a 2. Rafsancani, Celili'ye ise 2. Ahmedinejad muamelesi yapmıştır.* Bu durum, ilk turda Celili'nin işine yarası da rakipleri tarafından "İran Talibani" olarak nitelendirilen Celili'nin ortalama seçmenden oy alması mümkün olmamış ve ikinci turda yeni katılımların da etkisiyle iki aday arasındaki oy farkı 3 milyona kadar yükselmiştir.

Aslında Pizişkiyan ve Celili arasında geçen ikinci turda matematiksel olarak katılımın aynı oranda kalması ve Kalibaf'ın oylarının tamamının Celili'ye gitmesi durumunda Celili seçimi kazanabilirdi. Ancak seçim öncesi anketler zaten Kalibaf'ın oylarının önemli bir kesiminin Pizişkiyan'a gidebileceğini gösteriyordu. Öte yandan ilk turda sandığa gitmeyen ılımlı-reformcu kesimlerin, Pizişkiyan'ın kazanma ihtimalinin olduğunu görüp sandığa gitmesi ve katılım oranının %50'yi bulması ile birlikte Pizişkiyan, seçimin ikinci turunu rahat bir şekilde kazanmış oldu. Bu durum, seçim mühendisliği yapan kesimlerin neden ısrarla Celili'ye çekilmesi için baskı yaptıklarını da açıklıyor. Zira ikinci turda Kalibaf'ın ortalama seçmenden oy alma ihtimali, radikal görüşleri ile bilinen Celili'ye göre çok daha fazlaydı.

Pizişkiyan Ne Yapacak?

Pizişkiyan'ın hükûmetinin nasıl hareket edeceğini görmek için zamana ihtiyaç var. Zira Muhammed Hatemi döneminin Sağlık Bakanı uzun

süredir devletin ana karar alma mekanizmalarından uzak. Ayrıca seçim tartışmalarında önemli iç ve dış politika konularında görüşlerini soran moderatörleri "Uzmanlara danışacağız." diyerek geçiştirmesi de tepkilere neden olmuştu. Bilinen husus, Pizişkiyan'ın reformcu-ılımlı isimler tarafından desteklendiği ve bu kesimlerin son 10 yıldır başta DMO olmak üzere güvenlik bürokrasisi ile giriştikleri çok boyutlu mücadeleyi kaybetmiş göründükleridir. Cevad Zarif, Hasan Ruhani hatta Muhammed Hatemi gibi önemli figürlerin kendisini desteklemesi, geçmişte yaşanan iç politika krizlerinin yeniden gündeme taşınmasına neden olabilir. Pizişkiyan'ın sürekli vurguladığı etnik ve mezhebî ayrımcılık konusunda atması muhtemel adımlar ile başta Azerbaycan olmak üzere komşularla ilişkiler konusu da önemli olacaktır.

Diğer bir soru işareti de geçtiğimiz Meclis seçimlerindeki milletvekilliği adaylığı bile ilk etapta Anayasayı Koruyucular Konseyi (AKK) tarafından reddedilen ve itiraz sonucu kabul gören ismin çok daha önemli bir koltuk için nasıl onay alabildiğine dairdir. Kendisinin seçim sonucunda yaptığı açıklamalar, bu noktada Devrim Lideri Hameney'in doğrudan devreye girerek inisiyatif kullandığı yönündedir. Yazılı kurallar kadar kişisel ilişkilerin de önemli olduğu ülkede daha önce de benzer durumlar yaşanmış; milletvekili olmasına izin verilmeyen Mahmud Alevi, İstihbarat Bakanlığı koltuğuna oturabilmişti. Muhafazakâr ve sertlik yanlısı görüşleriyle bilinen Tebrizli bazı isimlerin seçim sonrasında Pizişkiyan'ın fotoğrafını paylaşması da siyasi kamplaşmalar kadar hemşehricilik gibi başka etkenlerin de ülke siyasetinde önemli olduğunu gösteriyor.

Pizişkiyan'ın seçim kampanyalarındaki vurgularına rağmen Türk ya da Sünni kesimlerin taleplerini öncelemesi beklenmemelidir. Muhtemelen en fazla, kendisine benzetildiği Hatemi gibi 45 yıldır atıl bırakılan ve etnik gruplara kendi dillerinde eğitim hakkı tanıyan Anayasa'nın 15. maddesinin uygulamaya geçirilmesi yönünde bazı açıklamalar ve yakınmalarla yetinecektir. Pizişkiyan'ın seçim kampanyasına Zarif gibi Batı yanlısı İran milliyetçisi isimlerin yoğun destek sunması, ülkenin kuvvetle muhtemel Hatemi-Ruhani karışımı reformcu-ılımlı bir kabine ile yönetileceğini gösteriyor. Yine de İran iç ve dış politikasındaki yoğun gündem, ülke politikalarında belirgin bir değişiklik beklenmemesi gerektiğini gösteriyor. Bu çerçevede tartışmalı isimlere görev vermekten çekinecektir. Örneğin, başta DMO olmak üzere derin güçlerle ciddi çatışma yaşayan Zarif'in yeniden dışişleri bakanı olması çok mümkün değildir. Abbas Arakçı gibi daha dengeli ve kontrollü bir isim bu makama uygun görülebilir. Pizişkiyan'ın vurgularına rağmen ABD ile diyalog, yeni bir KOEP ya da

Pizişkiyan'ın seçim kampanyasına Zarif gibi Batı yanlısı İran milliyetçisi isimlerin yoğun destek sunması, ülkenin kuvvetle muhtemel Hatemi-Ruhani karışımı reformcu-ılımlı bir kabine ile yönetileceğini gösteriyor. Yine de İran iç ve dış politikasındaki yoğun gündem, ülke politikalarında belirgin bir değişiklik beklenmemesi gerektiğini gösteriyor.

FATF'ın imzalanması gibi gelişmeler de en azından yakın gelecekte muhtemel görülmemelidir. Bununla birlikte Pizîşkiyan'ın yarattığı olumlu hava, iç politikada nispi bir rahatlığı getirebilir. Özellikle şehirli kesimlerin ciddi protestolarına neden olan tesettür uygulamalarında gevşemeler olabilir, internet hızında artış yaşanabilir. Etnik politikalar hususunda ise Tebriz ve Azerbaycan vilayetlerinin çoktandır şikâyet ettiği ulusal bütçeden az pay alma gibi konularda iyileşmeler yaşanabilir, çevre konusundaki şikâyetler merkez tarafından ciddiye alınabilir ya da bürokrasi içindeki Türk kökenli kadroların varlığı artabilir. Bu durum, bir süredir İran Türkleri arasında yayılmaya başlayan merkezkaç eğilimlerin yavaşlamasına yol açabilir. Pizîşkiyan hükûmetine yönelik 3. Hatemi ya da 3. Ruhani hükûmeti yakıştırmalarının ne ölçüde gerçekleşeceği zaman içinde belli olacaktır. Kesin olan tek şey Pizîşkiyan'ın, Hameney'i ya da yakın çevresini doğrudan karşısına alacak bir adım atmayacağıdır.

Pizîşkiyan hükûmetine ilk meydan okuma dış ilişkiler konusunda olacaktır. Özellikle 7 Ekim sonrası gerilen İsrail-İran ilişkilerinin Lübnan üzerinden yoğun bir çatışmaya girmesi ihtimal dâhilindedir. Pizîşkiyan, güvenlik bürokrasisi tarafından ABD-İsrail cephesine karşı müsamahakâr olarak görülürse başta muhafazakârların kontrolündeki Meclis olmak üzere sertlik yanlısı kesimlerin farklı müdahalelerine maruz kalabilir hatta Hatemi dönemindeki gibi DMO komutanlarının muhtıralarıyla karşı karşıya kalabilir. Fakat tecrübeli ismin önceki cumhurbaşkanlarının yaşadığı sorunlardan çıkardığı dersler, eski bir savaş gazisi olması ve DMO komutanlarının bazılarıyla uzun yıllara dayanan şahsi dostlukları; yönetim anlaşmazlıklarının belirli bir aşamayı geçmesini muhtemelen engelleyecektir.

- Bu yayındaki görüşler tamamen yazarına aittir ve resmî bir kurum görüşünü ya da politikasını yansıtmayabilir.
- Bu çalışmaya ait içeriğin telif hakları Millî İstihbarat Akademisine ait olup 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul alıntılar dışında, hişbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayımlanamaz.

İRAN SEÇİMLERİ

VE ANLAMİ

09.07.2024